

Як підняття тарифів гальмує економіку

Стійке, постійне підвищення цін на послуги підприємств житлово-комунального господарства можна вважати єдиним наслідком державної макроекономічної політики, яку провадить держава та її органи влади протягом останніх п'яти років.

Відсутність будь-якої обґрунтованості постійного підвищення комунальних тарифів (цін на комунальні послуги), перевищення загальної суми комунальних послуг над рівнем платоспроможності населення у рази, маніпулювання та зловживання інформацією щодо діяльності виробників комунальних послуг, обрїй геометричної пропорції зростання бідності та заборгованості населення внаслідок таких процесів обумовлюють кризовий та безнадійний стан економіки України.

Ціни на комунальні послуги здійснюють безпосередній вплив на розвиток економіки України: чим більше відбувається зростання цін на енергоносії та на інші комунальні послуги – тим менше грошей залишається в населення для придбання товарів першої необхідності, не говорячи вже про коштовні речі. Так, чергове підвищення цін на комунальні послуги спотворює бюджетну лінію споживача, формуючи хибні пріоритети споживання за недоступними цінами. Сьогодні витрати на комунальні послуги для більшості громадян України займають перше місце за витратами, особливо в опалювальний період для осіб, що мають централізоване опалення. Харчування та придбання одягу в більшості населення у сучасних умовах відбувається за остаточним принципом.

Нагадаємо, що за останні роки тарифи в середньому зросли на 745%, ціни на газ зросли на 1080%, на опалення – на 1220% з 1 січня 2014 року. Заборгованість по тарифам з 2013 року збільшилась в 5,2 рази і складає 2,3 млрд. дол. США. Зазначимо, що такого підвищення цін на стратегічно важливі товари ніколи не відчувала жодна країна в світі, що не була обтяжена гіперінфляцією. Зрозуміло, що таке зростання руйнує економіку, як з боку споживання (мінімізація витрат та вільних грошей в економіці), так і з боку виробництва (збитковість та знищення підприємств і галузей, що використовують в якості головних ресурсів газ та електричний струм).

Якщо переглянути наукові публікації з цієї проблематики з початку 2000-х років, то в першу чергу там ішлося про підвищення витрат виробництва та низьку платіжну дисципліну населення. Зараз, представники відповідних міністерств, галузей та інші лобісти житлово-комунальних надприбутків не говорять про структуру витрат послуг, що надаються населенню, повністю ігноруючи вимоги суспільства та здорового глузду. Мотивування необхідності підвищення цін на житлово-комунальні послуги (далі – ЖКП) здійснюється відповідно до віртуальних величин, тенденцій і процесів, і є, в більшості випадків, викривленням фактів або їх маніпуляцією.

Заробітна плата працівників, що так чи інакше задіяні у створенні ЖКП, не дає змогу не те, що відтворювати робочу силу, а навіть сплачувати за ці самі послуги. Парадоксальна ситуація – наявність заборгованості по заробітній платі шахтарям, однієї з ланок, що забезпечує створення електроенергії, ціна якої є завищеною.

Відповідно до закону вартості – ціна реалізації товару полягає у відповідності витрат на виробництво товару його обмінному еквіваленту. При цьому структура витрат виробництва і надання ЖКП знаходиться у стані постійної трансформації, збагачуючись „новаціями”. Удосконалення методик калькулювання допоможе підвищити обґрунтованість тарифів на ЖКП. Останнім часом до складових тарифів, крім сумнівних боргів, визнаних штрафів, пені, витрат на соціально-культурні заходи відносять ще три групи елементів. По-перше, це витрати природних ресурсів на тимчасово-окупованих територіях та в Криму, отримувати плату за які немає жодних можливостей. По-друге, компенсація за системні прориви та аварії застарілої інфраструктури, яка не амортизується та не оновлюється. І, по-третє, за сучасних умов та активного застосування інформаційних важелів, головними стають витрати на формування суспільної думки щодо ціни, цінності та споживання цього товару населенням. До суб'єктів такої діяльності належать: представники відповідних міністерств, національних комісій, відомств, служб та структур, народні депутати різних рівнів, громадські активісти, „експертне” середовище, журналісти, прес-секретарі, публіцисти тощо. Це робиться для стримування суспільного невдоволення, „промивання мізків” та продування кишень.

Одним зі способів інформаційного зловживання тарифною політикою є аргументація на кшталт „підняття тарифів до рівня ринкових” або „встановлення ринкових цін”. Зазначимо, що ринкова ціна формується внаслідок взаємодії попиту і пропозиції, через взаємоузгодження інтересів споживача і продавця. Споживач у системі ціноутворення ЖКП жодної участі не бере, оскільки галузь є тотально монополізованою. Ринкова система характеризується свободою економічних дій усіх економічних суб'єктів та великою кількістю незалежних один від одного продавців і покупців. Тому монополізація для ринкової системи є небажаною, навіть у сфері надання комунальних послуг, де суттєвим є ефект масштабу виробництва. І будь-які розповіді про те, що тарифи на комунальні послуги є ринковими – є чистим абсурдом і брехнею, оскільки ці послуги надають природні монополії, які не можуть бути ринковими за своєю економічною природою.

Також, ринкові ціни не може встановлювати державний контролюючий орган, в нашому випадку – це НКРЕКП, Кабмін, місцеві ради народних депутатів та їх виконавчі органи. Якщо має місце зовнішнє, урядове втручання – ціна є адміністративною, і ніяк не ринковою. Відтак, вона встановлюється необ'єктивно, без урахування реальних витрат виробництва (в даному випадку маємо їх суттєве завищення), потреб та платоспроможності споживача.

Основною причиною виникнення і збереження природних монополій є наявність у певних галузях винятково високої віддачі від масштабу виробництва одним підприємством унаслідок визначених технологічних особливостей. Тобто для суспільства буде вигіднішим (дешевшим) виробництво продукції однією великою компанією, ніж декількома чи багатьма дрібними фірмами. Таким галузям зазвичай надаються виключні державні привілеї. Але в обмін на це виключне право постачати електрику, воду або послуги автобусів у даній географічній області уряд зберігає за собою право регулювати дії таких монополій, щоб не допускати зловживання монопольною владою, яку він надав. Натомість ми спостерігаємо постійне підвищення цін всупереч світовим тенденціям, здоровому глузду та деклараціям уряду. Починаючи з 2005 року індекс споживчих цін на послуги опалювання і гарячого водопостачання в середньому зростає щороку на понад 26 %.

Також інформаційне зловживання відбувається шляхом застосування риторики щодо необхідності сплати за природні ресурси України за цінами європейського ринку, маніпулюючи назвами таких міст як Роттердам, Дюссельдорф тощо. Специфікою функціонування світового ринку є те, що він орієнтується на найвищий рівень розвитку продуктивних сил і світова ціна, як правило, є вищою або нижчою, ніж рівень цін всередині країни або на локальному міжнародному ринку. Країни з адекватною державною економічною політикою, дійсно, виробляючи товари і послуги, у створенні яких вони мають абсолютні чи порівняльні переваги, збільшують експорт такої продукції, нагромаджують валютні надходження, стабілізують платіжний баланс і валютний курс. Новітня історія України свідчить про нестримне бажання „правлячого” класу отримувати надприбутки саме за рахунок продажу громадянам внутрішньої продукції за зовнішніми цінами.

Незважаючи на розуміння монопольної сутності „ринку” ЖКП, постачальники обов'язкового товару не втрачають спроб переконання населення у наявності конкуренції в цих галузях. Так, наприклад, в Україні відбулась уявна зміна постачальника газу (на зміну облгазам нібито прийшов Нафтогаз), однак єдине, до чого це призвело – це чергове пониження населення, пов'язане з переоформленням, переукладанням договорів, вистоявання черг, зняття залишків на рахунках тощо. До підвищення якості послуг це не призвело, зміни ціни – теж. Змінилась лише назва компанії, її розрахунковий рахунок, і навіть приміщення, де відбувається оформлення – залишилось тим самим. Отже, начебто відбулась конкурентна зміна, яка: 1) відбулась без будь-якого урахування думки споживачів; 2) не призвела до жодних позитивних зрушень у сфері надання послуг.

Відсутність адекватної амортизаційної та інвестиційно-модернізаційної політики житлово-комунальних підприємств може використовуватись для приховування корупції в сфері державних закупівель іншими суб'єктами. Приклад: покладання асфальту за завищеною вартістю і розрив трубопроводу, ремонт якого вимагає зняття цього асфальту та призводить до

унеможливлення встановлення факту зловживання у сфері суспільних фінансів.

Закон попиту свідчить про зменшення обсягів споживання у разі підвищення ціни на товар/послугу. Він містить 4 обґрунтування, розглянемо 2 з них:

1. Ефект заміщення, прагнення замінити коштовний товар дешевшим. Враховуючи, що слід обирати між різними групами енергоносіїв, право на постачання яких належить в Україні виключно олігархам, така справа може призвести до поліпшення економічного стану певного домогосподарства та перерозподілу між окремими олігархічними угрупованнями. Для економіки в цілому перехід від централізованого опалення до індивідуального користі не принесе. Зменшенню надприбутків непродуктивного олігархічного прошарку може сприяти лише загальна відмова від ЖКП та перехід до реальних природних ресурсів (наприклад опалювання дровами).

2. Ефект доходу. Зниження ціни товару збільшує реальну купівельну спроможність доходу споживача, що дає змогу купити більше даного товару, ніж раніше. Проте, у сфері комунальних послуг діє олігархічно-адміністративний храповик, який неспроможний рухатись у напрямку зменшення, внаслідок азійської моделі формування необмежених, виключно матеріальних потреб, в усіх осіб, що причетні до можливості отримання надприбутків.

Враховуючи низьку еластичність попиту на ЖКП (чутливість споживачів до зміни цін, що виражається у зменшенні обсягів придбання товару в разі зростання його ціни), споживач, відповідно до закону попиту, в разі підвищення ціни на ці послуги не може відповідно скорочувати обсяги придбання, а враховуючи те, що він не може відмовитись від споживання цього товару – це призводить до формування та збільшення заборгованості.

Постійні стрибки у цінах на комунальні послуги призводять до неспроможності створення заощаджень і викачування вільних коштів та заощаджень населення через пілосос підвищення тарифів. Це суттєво скорочує сукупний попит і гальмує розвиток малого приватного бізнесу. Також, втрачається частка інвестицій, на які може бути перетворена певна доля заощаджень населення, а відтак гальмується економічне зростання.

Підвищення ціни на опалення (до якого причетні органи місцевої влади) робить неможливим утримання більше, ніж 2-кімнатних квартир. Трикімнатна квартира стає недозвеною розкішшю. Про це свідчить надмірна пропозиція багатоквартирного (більше 3 кімнат) житла на ринку нерухомості, з відповідним падінням ціни. Якщо така тенденція зберігатиметься й надалі – три-, та більше- кімнатні квартири зрівняються з ціною з одно- та двокімнатними квартирами, або навіть і будуть дешевшими за них, через надмірну вартість їх утримання.

У цьому міститься безпосередній демографічний аспект. Згідно з медичними дослідженнями, здоров'я населення не погіршується, якщо забезпеченість житлом складає не менше 28,5 кв. м загальної площі на 1 особу. Отже, або здоровий – або бідний (жебрак).

Як добре відомо, підвищення цін на товари, обов'язкові до сплати, при зниженні купівельної спроможності населення (в першу чергу внаслідок девальвації гривні) вимагають покриття різниці, тобто державної допомоги. Загальна сума субсидій, призначена для компенсації витрат сімей на оплату житлово-комунальних послуг у січні-лютому 2019 року склала 518 млн. грн., що на 47,1% або на 156,9 млн. грн. більше за аналогічний показник минулого року (показники наведено без урахування Криму та тимчасово окупованих територій). З початку поточного року субсидії призначено 549,1 тис. сімей, що складає 118% від тих, хто звернувся за ними, і в 1,7 рази вище за відповідний показник 2018 року. Середній розмір компенсації витрат на комунальні послуги на одне домогосподарство протягом року зменшився на 0,7% і складає 998,6 грн. І це при тому, що ціни зросли.

У лютому Кабмін України затвердив монетизацію субсидій з березня 2019 року. За перший день монетизовано (видано готівкою) 350 млн. грн.

Цікавим способом перекласти відповідальність за підвищення тарифів, зокрема на газ (за явного погіршення його якості), є інформування населення щодо вимог про це з боку МВФ, який без цього відмовляється надавати позики. Це також є маніпуляцією, оскільки підвищення цін на газ вимагає збільшення субсидій, а значить державних витрат, а відтак і чергового розбалансування державного бюджету. Крім того, існує багато вірогідніших способів зменшення бюджетного дефіциту та отримання податкових надходжень до бюджету. В першу чергу – введення прогресивного оподаткування та ліквідація „дірок” у сфері митного контролю й контрабанди.

Чому існує потреба у кредитах МВФ? Через те, що погано працює економіка, зменшується платоспроможний попит... внаслідок зростання цін на ЖКП!

Розглянемо тепер існуючу проблему з боку пропозиції. Її закон свідчить про таке: між ціною на товар та обсягами його виробництва існує пряма залежність – збільшення ціни викликає збільшення обсягів виробництва і навпаки. Чи призводить постійне збільшення ціни до збільшення обсягів пропозиції в серфі ЖКГ – ні. Про це свідчить оцінка Прем'єр-міністра України діяльності НАК „Нафтогаз” України (про що вже зазначалось вище) щодо пасивності у сфері збільшення видобутку власного газу. Якщо мотивація керівництва НАК „Нафтогаз України” залишиться незмінною – то ми можемо побачити не те, що збільшення, а навіть зменшення видобутку власного газу.

Розглянемо загальні прийоми продажів, що застосовують до населення монополісти. Прийом створення штучного дефіциту – кілька разів були спроби того ж Нафтогазу створювати паніку, говорячи про обмеження постачань газу з РФ, хоча до цього взагалі йшлося про те, що газу з країни-агресора ми не отримуємо.

Другий „прийом – „з іншого міста”” застосовується відповідно до спроби завищення витрат на ЖКП. За оцінками багатьох експертів, формула оплати електроенергії „Роттердам+” застосовує хибну інформацію щодо

закупівлі та транспортування вугілля для виробництва струму з Західної Європи, хоча насправді відбувається його придбання з тимчасово окупованих територій. Так само відбувається закупівля російського газу через фірми-„прокладки”, який декларується як газ, придбаний у європейських компаній.

Переважає більшість підприємств, що надають комунальні послуги є приватизованими, і такими, що належать дуже обмеженому колу осіб. Таким чином, кожне підвищення комунальних тарифів перерозподіляє доходи від приватного малого бізнесу, який виробляє товари першої необхідності, до кишень олігархів, які є власниками природних монополій у нашій державі. Таким чином відбувається руйнування ринкової економіки і формування економічної системи державного монополізму.

Цікавим є те, що багато з цих олігархів прямо чи опосередковано фінансують північного агресора, отже складається враження, що населення України через ціни на комунальні послуги примушують фінансувати системні атаки на незалежність української держави.

Борги від населення за наявними цінами є катастрофічними. Абсолютно зрозуміло, що подальше підвищення цін на природний газ цю проблему не врегулює, а лише поглибить і загострить.

Для чого відбувається нагромадження боргів – для формування балансового боргу постачальника ЖКП. Саме цей обсяг можна буде „витягнути” з держбюджету використовуючи парламент для „рятування” НАК „Нафтогаз України” – абсолютно непотрібної компанії, чорної діри бюджету України, в якій зникає добробут середньостатистичних громадян. Це є більш надійним, оскільки розраховувати на сплату підвищених тарифів населенням сподіватись не варто.

В окремих містах відбуваються спроби введення абонентської плати за користування газовою мережею, з метою збільшення надприбутків ще в рази, використовуючи надбання СРСР, не вклавши жодної копійки в амортизацію, не говорячи вже про модернізацію.

Жодне підвищення цін ніколи не ліквідувало проблему заборгованості – навпаки – воно приводила лише до її зростання. Отже, або хтось свідомо намагається збанкрутувати газову сферу – або нічого не розуміє взагалі. Швидше за все йдеться про можливість зловживання в бюджетній сфері, які викликані „необхідністю виділення коштів для порятунку стратегічно важливого підприємства та галузі”. Можливо, саме таке формулювання (або подібне до нього) буде застосовано для перерозподілу державного кошту у потрібний бік.

Закон Паретто стверджує, що, чим вищі доходи отримує одна особа – тим менше отримує інша. При цьому перейти до групи більш забезпечених осіб значно простіше особі, яка вже досягла високого рівня доходів, ніж особі з низькими доходами; а простота цього переходу зростає пропорційно до кількості грошей, які вони мають в своєму розпорядженні. Отже, чим більше населення витрачає грошей на комунальні послуги – тим біднішим воно стає, і тим більше збагачуються власники та управлінці житлово-комунальних підприємств.

Цікаво, що цей розрив збільшується не лише за рахунок тіньових доходів, а й офіційних зарплат та премій. Існуюче законодавство дозволяє представникам певних компаній встановлювати зарплати та премії за власним бажанням, нічим при цьому не обмежуючись. Наслідком цього є уявне зростання середніх показників доходів у галузі та по країні – і тотальне реальне збідніння більшості населення. Це призводить до суцільного нівелювання середніх показників.

Власники та управлінці мають звичку на отриманні премії та гіперзарплати купувати іноземну валюту та виводити її за кордон. Це призводить до стрибків валютного курсу (зростання попиту на іноземні валютні ресурси за незмінності їх пропозиції), чергової девальвації гривні та погіршення життя населення України.

Обмеження доходів населення та неспроможність задоволення, в багатьох випадках, навіть первинних потреб унаслідок зростання цін на ЖКП та вродженої порядності багатьох мешканців нашої країни, що примушує їх сплачувати в першу чергу саме за ЖКП, унеможливує цивілізаційний рух населення, що полягає у зменшенні частки матеріальних потреб порівняно з нематеріальними.

Адміністративно-олігархічний тиск примушує громадян України споживати газ і нафту, сировинні ознаки 70-х років XX століття та четвертого технологічного укладу за завищеними цінами, з метою особистої психологічної, дедалі потужнішої деградації представників „керівного класу”. В той час, як світове постіндустріальне суспільство поступово відмовляється від газу та нафти, як головних забруднювачів довкілля.

В Україні має місце принципово новий тип економічних циклів – гіперкороткі „сезонні комунальні” цикли. Вони визначаються зміною погодних сезонів та інтенсивністю використання різних ЖКП, в першу чергу йдеться про енергоресурси, що використовуються для опалення. Криза такого циклу припадає на опалювальний сезон, коли витрати громадян дорівнюють їх доходам, або навіть перевищують їх, відповідно і кількість грошей в економіці скорочується до мінімуму і спрямовується до кишень олігархату, а пікова точка такого циклу співпадає з періодом мінімального витрачання грошей і, відповідно, спрямування грошей до приватного бізнесу.

Постійне підвищення на комунальні послуги призводить до таких негативних наслідків:

- скорочення сукупного попиту, падіння ВВП через зменшення обсягів споживання продукції малого бізнесу, зростання дефіциту бюджету;
- зростання заборгованості в сфері комунальних послуг, яку „гаситимуть” через прямі виплати з державного бюджету, що також приводитиме до збільшення діри у бюджеті;
- збільшення розриву у доходах найбагатших і найбідніших громадян, спрямування частки доходів українських монополій на фінансування армії агресора (у тому разі, якщо власником компанії є представники Росії);

- руйнування ринкової економіки в Україні, підвищена загроза дефолту, постійні стрибки валютного курсу, що пов'язано зі скуповуванням та виведенням валюти за кордони України власниками природних монополій.

Єдиним виходом із ситуації, що склалась є націоналізація підприємств, що надають комунальні послуги, їх зовнішній аудит та створення народних наглядових рад та формування зрозумілих і економічно обґрунтованих цін. Необхідною є націоналізація майна осіб, що набули гіперстатків за рахунок контролю та/або управління монопольними чи монополізованими галузями та повернення збитків населенню і суб'єктам малого бізнесу, що постраждали внаслідок свавілля в сфері ціноутворення ЖКП. Це створить пришвидшення для розвитку бізнесу, через збільшення можливостей як у виробництві, так і у споживанні; призведе до реального поповнення бюджету.

Для посилення суспільного контролю та виявлення реальних, а не прихованих монополій, доцільно підвищувати рівень інформатизації населення та поглиблювати його економічний світогляд. Дуже важливим є суспільний контроль за діяльністю Антимонопольного комітету України, його системне звітування.

*Роман Яковенко,
кандидат економічних наук,
м. Кропивницький*